

Adaptarea drepturilor omului la tradiția islamică

ISTVÁN HALLER

Islamul, cu cei peste 800 de milioane de credincioși (17% din populația globului) este a doua religie ca mărime după creștinism. Răspândit în 162 de țări, este în aproape 20 de țări religie de stat. Pe baza politicii urmărite de aceste țări, putem distinge fundamentaliști (care refuză modernismul, identificând legile statului cu legislația canonică; de exemplu Pakistanul și Iranul), tradiționaliști (care respectă legislația canonică, dar nu ridică interdicții severe curentelor moderne; de exemplu Arabia Saudită) și seculariști (care separă complet statul de structurile religioase; de exemplu Irakul și Turcia).

Codul general al islamului (*Șaria*) — dreptul penal, dreptul civil, codul familial, dreptul comercial — este elaborat cu strictețe după normele religioase. Astfel legislația canonică întrunește „totalitatea prescripțiilor lui Allah referitor la comportamentul uman”, definind acte obligatorii (*fard*), preferabile (*mandub*), indiferente (*mubah*), rușinoase (*makruh*) și interzise (*haram*).

Diferitele curente religioase interpretează în mod diferit bazele care trebuie să se afle la temelia Șariei. Ortodocșii islamici — sunniții — nu recunosc altă autoritate decât Coranul (al cărui text, conform tradiției musulmane, a fost dat lui Mahomed prin revelație directă de la Allah) și Sunna (compusă din narațiuni despre faptele și cuvintele Profetului). În cadrul sunniților există patru școli juridice: malachiții respectă strict tradițiile mahomedane exprimate la Medina; hanbaliții nu acceptă decât Coranul și Sunna; safiții definesc ca baza jurisdicției Coranul, Sunna, *idjma* (consensul lumii islamice privind interpretările textelor) și *chiasul* (analogia); hanafiții acceptă raționamentul și logica în deducțiile juridice. Șiiții acceptă interpretările necanonice ale Coranului, înlocuind sistemul Sunna cu o tradiție proprie; clerul șiiit conduce comunitatea prin „raționamentul critic” (*idjtihad*).

Declarația Universală a Drepturilor Omului (în continuare *Declarația Universală*), document ONU, este socotit de țările islamice ca un document impus,

străin de tradiții, și, care în consecință nu trebuie luat strict în considerație. Țări musulmane, cum ar fi Arabia Saudită sau Iranul, și-au manifestat rezervele față de *Declarația Universală*, considerând că prescripțiile Coranului trebuie să aibă prioritate. În aceste împrejurări *Declarația de la Cairo* are o importanță deosebită datorită faptului că așează pricipiile drepturilor omului în contextul Șariei al tradițiilor islamice. Totodată această contextualizare aduce modificări, uneori esențiale principiilor generale ale drepturilor omului.

Unele articole ale *Declarației de la Cairo* prevăd în mod expres anumite aspecte care nu figurează nici în *Declarația Universală*, nici în *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (document al Consiliului Europei; în continuare *Convenția*), cum ar fi cel care prevede răspunderea personală (art. 19, lit. c.) sau interdicția de a lua ostatici (art. 21). Acestea se subînțeleg din alte articole ale acestor documente, de ex. *Convenția* enumeră condițiile în care o persoană — și faptul că întotdeauna se menționează „persoană”, elimină posibilitatea condamnării colective — poate fi privată de libertate (art. 5), între care, normal, nu figurează luarea de ostateci.

Declarația de la Cairo cuprinde și paragrafe care nu sînt prevăzute nici de *Declarația Universală*, nici de *Convenție*:

- apărarea renumelui și onoarei persoanelor decedate (art. 4);
- interzicerea dobîndei¹ (art. 14);
- dreptul la un mediu curat (art. 17, lit. a.);
- unele prevederi privind situații de război, care sînt oricum cuprinse în *Convențiile de la Geneva* (prima fiind semnată încă în 1864) sau în *Standardul de legi minime pentru tratamentul prizonierilor* (document ONU).

Adaptarea principiilor drepturilor omului la valorile tradiționale islamice a avut ca rezultat apariția unor contradicții serioase. Astfel, dreptul la viață poate fi restrîns conform prevederilor Șariei, iar unele prescripții ale Coranului nu sînt conforme cu teoria drepturilor omului, cum ar fi uciderea din răzbunare (2:178-179, 5:38, 17:33) sau nimicirea necredincioșilor² (2:191, 4:89, 9:111, 47:4). Se garantează dreptul la căsnicie, dar nu se prevede liberul consimțămînt al ambelor părți (art. 16 al. 2, *Declarația Universală*) și nici dreptul persoanelor de a se căsători indiferent de religie³ (art. 16 al. 1, *Declarația Universală*). Se exprimă egalitatea femeii cu bărbatul⁴, dar răspunderea pentru bunăstarea familiei îi revine bărbatului (această prevedere dezavantajează — chiar dacă în primul moment pare să fie invers — femeia, deoarece în mod tacit îi atribuie rolul de casnică). Șaria sau autoritatea Profetului nu pot fi contestate, astfel se limitează libertatea exprimării, libertatea de a propaga idei sau de a educa copilul conform convingerii părinților.

Lipsește din *Declarația de la Cairo* unele prevederi fundamentale ale *Declarației Universale* sau ale *Convenției*, cum ar fi:

- principiul conform căruia „Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul când a fost săvârșită, nu era considerată o infracțiune, potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu poate fi aplicată vreo pedeapsă mai gravă decât aceea care era aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii.” (art. 11, al. 2, *Declarația Universală*; art. 7, al. 1, *Convenția*) Acest principiu este prevăzut și în alte documente regionale, cum ar fi *Carta africană a drepturilor omului și a popoarelor* (art. 7, al. 2). adoptată de Uniunea Africană la 17 iunie 1981, sau *Convenția americană a drepturilor omului*, semnată de țările membre ale Organizației Statelor Americane la 22 noiembrie 1969 (art. 9).

- dreptul la cetățenie: „Orice persoană are dreptul la o cetățenie. Nimeni nu poate fi privat de cetățenie, sau nu i se poate modifica cetățenia în mod arbitrar.” (art. 15, al. 1 și 2, *Declarația Universală*), „Nimeni nu poate fi expulzat pe calea unei măsuri individuale sau colective, de pe teritoriul statului al cărui cetățean este. Nimeni nu poate fi privat de dreptul de a intra pe teritoriul statului al cărui cetățean este.” (art. 3, al. 1 și 2, *Protocolul nr. 4 aparținând Convenției*) Dreptul la cetățenie este asigurat de *Convenția americană* prin art. 20.

- principiul liberei asocieri: „Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere.” (art. 20, al. 1, *Declarația Universală*; art. 11, al. 1, *Convenția*), la care *Convenția* adaugă „inclusiv dreptul de a constitui cu alte persoane sindicate și de a afilia unor sindicate pentru apărarea intereselor sale.”, ceea ce în *Declarația Universală* este prevăzut separat (art. 23, al. 4). Libertatea asocierii este prevăzută și de *Carta africană* (art. 10), și de *Convenția americană* (art. 16).

- dreptul la alegeri libere: „Orice persoană are dreptul de a participa la rezolvarea problemelor publice ale țării lui direct, sau indirect prin reprezentanți aleși în mod liber.” (art. 21, al. 1, *Declarația Universală*), „Înaltele Părți Contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret. În condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ” (art. 3, *Primul Protocol adițional la Convenție*). Dreptul de a alege în mod liber reprezentanți este prevăzut în *Carta africană* (art. 13, al. 1) și de *Convenția americană* (art. 23).

- libertatea de conștiință: „Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept presupune libertatea de a schimba religia sau convingerea, cât și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățămînt, practici și îndeplinirea riturilor.” (art. 18, *Declarația Universală*; art. 9, al. 1, *Convenția*). *Carta africană* prevede dreptul la libertatea conștiinței (art. 8), ca și *Convenția americană* (art. 12).

Libertatea de conștiință și de exprimare este grav afectată de art. 10 al *Declarației de la Cairo*, care ridică islamul deasupra altor religii, și interzice orice acțiune care ar converti musulmani la o altă religie sau la ateism⁵.

Posibilitatea de a limita drepturile este definită de *Convenție* la acele articole unde este cazul: „Exercitarea acestor drepturi nu poate constitui obiectul unor altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, pentru siguranța publică, pentru menținerea ordinii publice, pentru prevenirea faptelor penale, pentru protecția sănătății sau amoralității, ori pentru protecția drepturilor și libertăților altuia.” (formulare folosită la art. 2 al. 3, *Protocolul nr. 4* aparținând *Convenției*. Alte principii de limitare a drepturilor care mai apar sînt: „apărarea bunăstării economice a țării”, „apărarea integrității teritoriale”, „protecția reputației altuia”, „împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale” și „garantarea autorității și imparțialitatea puterii judecătorești”. *Declarația Universală* definește într-un articol unic limitările: „Exercitarea acestor drepturi și libertăți nu poate constitui obiectul unor altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare pentru protecția drepturilor și libertăților altuia, sau cele necesare într-o societate democratică pentru respectarea moralei, siguranței și a bunăstării generale” (art. 29 al. 2). Articolul 24 și 25 al *Declarației de la Cairo* așează toate drepturile sub autoritatea Șariei, încît în cazul unor contradicții Șaria este prioritară. Și contradicții există: tăierea mîinii hoțului (Coran 5: 38), biciuirea desfrînaților sau a celor care depun mărturie mincinoasă (Coran 24: 2, 24: 4) nu sînt compatibile cu art. 20 din *Declarație*.

Care poate fi efectul *Declarației de la Cairo* asupra Ummei (comunității religioase islamice)? Prima problemă derivă din art. 24 și 25. În cazul în care *Declarația de la Cairo* ar fi fost definită ca o parte componentă a Șariei, kadii ar fi fost obligați să o respecte. Astfel prevederile ei — nefiind considerate prescripții obligatorii (fard), dar nici măcar preferabile (mandub) — nu vor fi luate în seamă decât de reprezentanții acelor școli juridice musulmane care acceptă ca argumentație idjma sau raționamentul propriu.

Comparînd *Declarația de la Cairo* cu *Declarația asupra eliminării tuturor formelor de intoleranță și de discriminare bazată pe diferențe religioase sau de convingeri*, se observă o totală contradicție de principii. Primul document declară supremația islamului și a tradițiilor islamice, cel din urmă pornește de la o promovare reală a libertății religiei și a convingerilor. Astfel *Declarația de la Cairo* contravine majorității articolelor care figurează în acest document ONU:

- art. 1 prevede dreptul la schimbarea religiei, ceea ce lipsește din *Declarația de la Cairo*;
- art. 2, 3 și 4 interzic practicarea oricărei forme de discriminare, dar în mod evident *Declarația de la Cairo* oferă prioritate islamului;
- art. 5 garantează părinților dreptul de a-și educa copii conform propriilor convingeri, dar art. 9 din *Declarația de la Cairo* impune cunoașterea islamului.

Fundamentalismul nu este o caracteristică exclusivă a islamului. Nu trebuie uitat, că într-un ev mediu timpuriu, cultura greacă antică a fost considerată

periculoasă și demnă de dispreț, iar valorile sale s-au salvat și transmis secolelor următoare prin lumea arabă. Reminiscențele fundamentalismului creștin apar și în zilele noastre, sub diferite forme. Prin tratatele internaționale care se referă la libertatea religioasă există însă posibilitatea de a separa clar prescripțiile religioase de sistemul juridic, primele aparținând de domeniul conștiinței, ultimele determinând drepturi și obligații pentru toți cetățenii. □

NOTE:

1. „Allah permite cumpărarea și vânzarea, dar nu și cămătăria” (Coran, 2: 275).
2. Alte pasaje din Coran consideră că pedeapsa trebuie să fie lăsată pe seama lui Allah (15: 3). Problema războiului sfânt este una controversată și în lumea arabă, doar la secta ismailiților (și a celor care derivă din ismailiți) djihadul intră în cadrul obligațiilor religioase.
3. Coranul interzice căsătoria cu femei necredincioase (2: 221).
4. „Bărbații se află cu o treaptă deasupra femeilor.” (Coran, 2: 228, 4: 34); „La moștenire, partea unui băiat este dublă față de partea unei fete.” (Coran, 4: 11, 4: 176).
5. *Declarația universală* a fost refuzată de Arabia Saudită pe motivul că permite modificarea religiei, iar această libertate ar fi de neconceput pentru un musulman. Într-o serie de țări există discriminări evidente pe bază religioasă, care pot duce la lupte violente împotriva celor de altă credință. De ex. în Iran este persecutată comunitatea bahai, considerată a fi o „reminiscență a colonialismului” (oficial, izgonirea lor este considerată „o luptă împotriva colonialismului”, comunitatea bahai nefiind recunoscută ca una religioasă).

*

István HALLER (n. 1962) a absolvit Facultatea de Geologie din Cluj. Din 1990 este reporter și redactor la mai multe reviste. Din 1993 referentul Biroului de Drepturile Omului din cadrul Ligii Pro Europa. A publicat studii și articole în reviste din România și Ungaria (22, Beszélő, etc.).